29/05/2023

Γιατί μας ενδιαφέρει η Αγιά Σοφιά και ο Βυζαντινός πολιτισμός;

/ Γνώμες

Κωνσταντίνος Χολέβας – Πολιτικός Επιστήμων

Η Άλωση συνεχίζεται! Στις 24 Ιουλίου 2020 ο Τούρκος Πρόεδρος Ερντογάν διοργάνωσε την πρώτη προσευχή στην Αγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως, η οποία μετετράπη σε ισλαμικό τέμενος. Το διάταγμα υπεγράφη στις 10 Ιουλίου 2020 και ακριβώς την ώρα 14.53, για να συμβολίζει το έτος της Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως. Η ημερομηνία της πρώτης προσευχής είναι η ημερομηνία της υπογραφής της τελικής Συνθήκης Ειρήνης του 1923, το τελευταίο από τα 17 πρωτόκολλα που αποτελούν την πολυσυζητημένη Συνθήκη της Λωζάννης. Ο συμβολισμός είναι σαφής: Ο Ερντογάν θαυμάζει την Άλωση και τον νέο Οθωμανισμό και αμφισβητεί τα σύνορα, τα οποία καθορίζει η Συνθήκη της Λωζάννης.

Κάθε Έλληνας πολίτης έχει δικαίωμα και υποχρέωση να τιμά τη μνήμη των πεσόντων κατά την 29η Μαΐου 1453 στα τείχη της Βασιλεύουσας και να ενδιαφέρεται για την τύχη της Αγίας Σοφίας και άλλων Χριστιανικών ναών που

μετετράπησαν σε ισλαμικά τεμένη.

Όπως εξηγεί η Ελένη Γλύκατζη Αρβελέρ το Βυζαντινό κράτος (η Ρωμανία όπως ήταν το πραγματικό όνομά του) είχε τρία συστατικά: Ελληνική γλώσσα και Ελληνικό Πολιτισμό. Ρωμαϊκό Δίκαιο και πολιτειακή συγκρότηση. Ορθόδοξη Χριστιανική Πίστη. Και τα τρία αποτελούν και σήμερα θεμελιώδη στοιχεία της εθνικής μας ταυτότητας. Ως Ορθόδοξοι Χριστιανοί κατά συντριπτική πλειοψηφία και ως ενδιαφερόμενοι για τον διαχρονικό Ελληνικό Πολιτισμό είμαστε μέτοχοι της Βυζαντινής κληρονομιάς. Αλλά και το Ρωμαϊκό Δίκαιο, βελτιωμένο με την επίδραση του Χριστιανισμού και του Βυζαντίου, εφαρμόσθηκε στη Νεώτερη Ελλάδα, όπως φαίνεται και από τις αποφάσεις των Εθνικών Συνελεύσεων του Αγώνος.

Η Αγία Σοφία του Ιουστινιανού σχεδιάσθηκε από Έλληνες Μικρασιάτες αρχιτέκτονες, τον Ανθέμιο και τον Ισίδωρο. Λειτούργησε επί αιώνες ως Ορθόδοξος Ναός και η Θεία Λειτουργία ετελείτο στα ελληνικά. Οι εικόνες που διασώθηκαν είναι Ορθόδοξες και οι επιγραφές είναι ελληνικές. Βεβαίως αποτελεί μνημείο της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Αλλά η οικουμενικότητα δεν αναιρεί την ελληνικότητα.

Ο Ελληνισμός της Κύπρου διατηρεί έντονη τη μνήμη του Βυζαντινού Πολιτισμού. Η Ρωμανία, το όνομα της Αυτοκρατορίας, διασώζεται σε σημαντικά κείμενα της Κυπριακής Ορθόδοξης γραμματείας, όπως πχ στο ιστορικό κείμενο του Αγίου Νεοφύτου του Εγκλείστου: «Περί τῶν κατά χώραν Κύπρον σκαιῶν». Ο Άγιος, που έζησε στα τέλη του 12ου και στις αρχές του 13ου αιώνος, περιγράφει την εισβολή των Άγγλων Σταυροφόρων στη Μεγαλόνησο (εποχή Ριχάρδου Λεοντόκαρδου) μετρώντας τις αποστάσεις όχι από την Κύπρο, αλλά από τη Ρωμανία: «Χώρα ἐστίν Ἰγκλιτέρρα, πόρρω τῆς Ρωμανίας κατά βορράν». (Βλέπε τον Ε΄ τόμο των έργων του Αγίου που εξέδωσε η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή Αγίου Νεοφύτου, σελ. 406). Ένας μοναχός που ζει σε μία σπηλιά κοντά στην Πάφο δηλώνει πολίτης της Ρωμανίας, αισθάνεται Βυζαντινός Έλληνας Σε άλλο κείμενό του παρακαλεί τον Άγιο Δημήτριο τον Θεσσαλονικέα να βοηθήσει τον στρατό της Ρωμανίας.

Εκτός από την Αγία Σοφία και η Μονή της Χώρας στην Κωνσταντινούπολη είναι ένα Ορθόδοξο μνημείο που μετατράπηκε σε τζαμί. Ο ανακαινιστής της τον 14ο αιώνα, ο Θεόδωρος Μετοχίτης, έγραψε ότι οι Βυζαντινοί της εποχής του ήσαν απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων και μετείχαν στο γένος και στη γλώσσα των Ελλήνων.

Η Κωνσταντινούπολη και η Ρωμανία παρέμεινε πάντα επίκαιρη για τους Έλληνες. Η απάντηση του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου στον Μωάμεθ τον Πορθητή κράτησε

όρθιο τον Ελληνισμό επί Τουρκοκρατίας. Το ΟΧΙ του τελευταίου Αυτοκράτορα έδωσε ηθική δύναμη στην αντίσταση των κλεφτών και αρματολών. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης απήντησε στον Άγγλο Πλοίαρχο Χάμιλτον ότι δεν δέχεται να υπογράψει συνθήκη με τους Τούρκους, διότι ο τελευταίος βασιλέας των Ελλήνων δεν συνθηκολόγησε. Εννοούσε τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο.

Μετά από 4 αιώνες η μνήμη των ηρωικώς πεσόντων το 1453 αναθέρμανε τη Μεγάλη Ιδέα και την επιθυμία για απελευθέρωση. Αν δεν υπήρχε η Μεγάλη Ιδέα δεν θα είχε γίνει η Επανάσταση του 1821 ούτε θα είχαμε απελευθερώσει άλλα ελληνικά εδάφη μετά την Ελληνική Επανάσταση.

Αλλά και ευρύτερα, πέραν του Ελληνισμού, ο Βυζαντινός Πολιτισμός τιμάται και θαυμάζεται από πολιτικούς και διανοητές. Ο αείμνηστος Ιταλός συγγραφέας και πολιτικός φιλόσοφος Ουμπέρτο Έκο στο βιβλίο του “Μπαουντολίνο” εκφράζει θαυμασμό για την ελληνική παιδεία των Βυζαντινών και για τον ελληνικό πολιτισμό της Κωνσταντινούπολης του 1204. Ήρωας του βιβλίου του είναι ο Νικήτας Χωνιάτης, ιστορικός συγγραφέας και πολιτικός που κατέγραψε σε θαυμάσια αττική γλώσσα την καταστροφή της Κωνσταντινουπόλεως από τους Δυτικούς Σταυροφόρους της Δ΄ Σταυροφορίας το 1204.

Ο Ντιμίτρι Ομπολένσκι, που δίδαξε σε βρετανικά πανεπιστήμια, στο βιβλίο του «Βυζαντινή Κοινοπολιτεία» γράφει ότι μέσω της Ορθόδοξης Θείας Λατρείας, της υμνογραφίας, της αγιογραφίας, της ναοδομίας, όλοι οι Ορθόδοξοι Χριστιανοί αποτελούν σήμερα μία Βυζαντινή Κοινοπολιτεία.

Εκατομμύρια Ορθοδόξων Χριστιανών στην Ανατολική Ευρώπη χρησιμοποιούν το κυριλλικό αλφάβητο, το οποίο ονομάσθηκε έτσι για να τιμήσει τη μνήμη του Κωνσταντίνου / Κυρίλλου. Μαζί με τον αδελφό του Μιχαήλ/ Μεθόδιο ο Κύριλλος εστάλη τον 9ο αιώνα σε ιεραποστολή προς τους σλαβικούς λαούς της Μεγάλης Μοραβίας (Τσεχίας) από τον Αυτοκράτορα και τον Πατριάρχη της Κωνσταντινουπόλεως. Οι δύο Έλληνες Θεσσαλονικείς αδελφοί μετέδωσαν το ελληνικό αλφάβητο και μάλιστα τη βυζαντινή μεγαλογράμματη γραφή στους σλαβικούς λαούς. Έτσι σήμερα όλοι αυτοί γράφουν ελληνικά, αλλά ομιλούν ρωσικά, σερβικά, βουλγαρικά κ.λπ.!

Στη Μέση Ανατολή οι Ορθόδοξοι Χριστιανοί αποτελούν σήμερα μειοψηφία μέσα σε μία πλειοψηφία μουσουλμανική. Επιβιώνουν με πίστη στον Θεό και διατηρούν τη μνήμη του Βυζαντίου/ Ρωμανίας μέσω του ονόματός τους. Οι ίδιοι αποκαλούνται Ρουμ Ορτοντόξ, δηλαδή Ρωμηοί- Βυζαντινοί Ορθόδοξοι. Έχουν συνείδηση ότι συνεχίζουν τη βυζαντινή κληρονομιά μέσα σε δύσκολες συνθήκες. Ο πρόσφατος καταστροφικός σεισμός στη ΝΑ Τουρκία και στη Συρία μας θύμισε τον αγώνα

επιβιώσεως που κάνουν. Είδαμε Ορθοδόξους Ναούς να γκρεμίζονται στην Αλεξανδρέττα, στο Χαλέπι κ.α.. Αλλά το φρόνημά τους δεν γκρεμίζεται. Διαφυλάσσουν τον ελληνορθόδοξο πολιτισμό του Βυζαντίου.

Η Αγία Σοφία και η Ρωμανία/Βυζάντιο εκφράζουν έναν πολιτισμό Ορθόδοξο, Ελληνικό και ταυτοχρόνως Οικουμενικό. Ας μιλήσουμε στα παιδιά μας για τη «Δόξα των Ελλήνων», όπως χαρακτηρίζει αυτόν τον πολιτισμό ο Γάλλος σύγχρονος βυζαντινολόγος Συλβαίν Γκουγκενέμ (Εκδόσεις Ενάλιος, Αθήνα 2019). Ας αντλήσουμε ελπίδα από τον καημό της Ρωμηοσύνης, όπως περιγράφει την ελληνορθόδοξη αγωνιστικότητα των Βυζαντινών ο Νομπελίστας ποιητής μας Γιώργος Σεφέρης (βλέπε το ποίημά του: Νεόφυτος ο Έγκλειστος μιλά-). Ας διατηρήσουμε στην πρώτη γραμμή του ενδιαφέροντός μας το ζήτημα της Αγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως. Διότι «ἅπαξ ναός, ἐσαεί ναός» !

(Το κείμενο βασίζεται στην ομιλία μου στη Λεμεσό, στις 16.3.2023, κατά την παρουσίαση του Τόμου «Αγία Σοφία- Οι Ναοί της του Θεού Σοφίας ανά τον κόσμο», τον οποίο εξέδωσε η Διακοινοβουλευτική Συνέλευση Ορθοδοξίας. Δημοσιεύθηκε και στο Περιοδικό ΠΕΙΡΑΪΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ, Μαΐου 2023).